

Børsen og Sønderho Havn. Foto © Sonnich Thomsen, Sønderho.

Et billede af livet i Sønderho for over en menneskealder siden

Af *N.M. Kromann*

Nedenstående tekst er renskrevet og lettere moderniseret efter N.M. Kromanns artikel "Et Billede af Livet i Sønderho for over en Menneskealder siden" i Fanø Ugeblad 12. maj 1928 af bibliotekar Per Hofman Hansen, Silkeborg, perhofman-snabela-gmail.com

Neptuns rastløse dyrkere

I betragtning af Fanøs isolerede beliggenhed og befolkningens erhverv er det ret indlysende, at folkelivet på øen på mange måder var anderledes end i det øvrige Danmark. De gamle skippere, der havde "lagt op" for stedse, havde mange gange ondt ved at få tiden til at gå. Ganske vist tog de del i driften af den jordlod, som både hustru og børn i mange år havde passet, men det kunne ikke give tilstrækkelig beskæftigelse, og selv om det var en to gange årligt tilbagevendende nødvendighed at istandsætte hus, have og hegn, gav kun nogle få dages adspredelse. Endelig var en tur på stranden til "Vester Oldemor" kun interessant, når hun var i "skjorteærmer", dvs. i stormvejr, når vandet piskedes i skum ind over landet.

De gamle skippere småkeder sig hjemme i Sønderho

Selv om lidt fiskeri i havnen forår og efterår blev udøvet med større interesse end udbyttet var værd, kunne det dog kun i begrænset tid beskæftige de i virkeligheden altid rastløse Neptuns dyrkere. Egentlig vant til arbejde på landjorden har søfolk aldrig været. Som en gammel skibsfører i Sønderho engang udtrykte sig: *Vi har som sømænd kun været 'beskæftiget' (hermed tænkte han vel nok på stillingen som kaptajn eller skibsfører) med hvad der har beskæftiget vort sind og tanke fra vi var børn, nemlig søen og tildragelsen på denne vil altid, i hvad stilling, vi end senere får i livet være det, hvorom vore tanker drejer sig og være ligesom vort halve liv, vi må og skal syle dermed*".

På Sønderho Kro fik man nyt fra verdenshavene

Et udslag af denne tankegang var grunden til, at de ældre skippere som regel hver formiddag samledes i krostuen i Sønderho Kro hen i mod middag, når posten ventedes. De kom der ikke for at nyde "genstande". Ganske vist drak de engang imellem kaffepunch, en genever eller arrak, når der var spurgt til godt nyt fra skibets fart, og somme tider tog de "hyre på en Galias", dvs. de fik et glas hjemmebrygget øl med en aqvavit til. Et slag kort (altid uden at spille om penge) kunne også finde sted, men omgangsdrikkeriet kendtes ikke, og man nød aldrig mere end én genstand under opholdet.

Nej, grunden til sammenkomsten var mere den at snakke om dagens begivenheder i al almindelighed. Politik optog dog ikke sind og tanke ret meget. Den lange tid af deres liv, som søfolkene var borte fra hjemmet, og hvor de derfor ikke havde lejlighed til at læse aviser, bidrog til, at de ikke i nærværdig grad kunne følge med på dette område. Og sjældent fik de jo lejlighed til at stemme ved valgene. De fulgte derimod med i, hvor byens fraværende skippere befandt sig med deres skibe, og herom fik de bedst og hurtigst besked i "listen", der fandtes i aviserne, og især i "Hamburger Fremdenblatt" og "Shipping Gazette", som kromanden holdt.

Mellem håb og frygt

Når så det tog lidt tid, inden et skib blev rapporteret i skibslisten, blev det diskuteret frem og tilbage, hvad grunden hertil kunne være. Man kendte udenad den tid, det måtte tage for at nå et givet bestemmelsessted, vind og vejrs stilling i den forløbne tid havde man nøje studeret i avisernes beretning og ved at følge den hjemlige vejrhane (som kaldtes ”spær”) bevægelse og det i ethvert hus nødvendig værende barometer (*), med inddeling på skalaen fra det fineste vejr til jordskælv.

Skipperens dygtighed eller mangel på dygtighed kendte man også. Gik tiden noget over det normale, kom der en vis ængstelse over de ventende, men man søgte indbyrdes at holde modet oppe hos hinanden så længe som muligt. Og så længe den tid, som det hidtil havde taget for et skib at tilbagelægge den samme strækning under de mest uheldige forhold, ikke blev overskredet, opgav man ikke håbet. Havde rejsen været besværlig og langvarig, blev der efter ankomsten til skibets bestemmelsessted sendt et telegram til de pårørende hjemme; ellers nøjedes skipperen med at sende brev; og da kunne man som oftest finde skibet rapporteret i ”listen” dagen i forvejen. En sådan oplysning blev straks meddelt til skipperens familie af en af skipperne på kroen. For denne opmærksomhed blev meddelelsen trakteret med en kaffepunch.

Gammelklog forudseenhed

Meddelelsen blev som oftest afgivet med bemærkning om, at han, ”meddelelsen”, netop i dag havde beregnet, at skibet skulle nå at komme til plads, eller at det, når den pågældende havde gjort rejsen usædvanlig hurtig, var aldeles over forventning osv. Begivenheden kunne næsten give stof til samtale hele dagen mellem den pårørendes familie, naboer og venner. For sådant åndede og levede man på Fanø.

Når alt håb var ude

Men det kunne også ske at ventetiden trak ud til en knugende vished om den frygtede ulykke. Syntes man så – efter endnu at have ventet en tid forgæves –, at nu var alt håb ude, blev det en tung gang for en som regel ældre kvinde at bringe sorgens budskab videre til de efterladte. Da lagde der sig sorg over alle i byen. Som man på Fanø var fælles om glæderne, således tog også alle på en virkelig og medfølelse måde del i sorgen.

Børsen ved havnen – hele Sønderhos samlingssted

Medens det kun var de ældre, der kom i kroen for at drøfte begivenhedernes gang, var det både ældre og unge mænd og af og til også kvinder, som om eftermiddagen og på sommeraftener samledes på ”banken” eller ”børsen” ved havnen. Herfra var der en herlig udsigt til kysten fra Esbjerg og til grænsen (* den gamle grænse ved Kongeåen).

Sønderhos flåde

Neden for bankerne i havnen lå byens ”flåde” bestående af 6 til 8 everter, tøndelæggerens og prikkesætterens både foruden et utal af fiskerbåde, joller og kåge samt pramme. Ved Trinden lå til stadighed 4 til 5 ”skælbåde”, der gravede muslingeskaller til et kalkværk ved Janderup (*). Disse både var fra Hjerting og Ho. På ”Sydkjeldsand” lå krydsfartøjet nr. 30 fra Sønderho, og ved Mandø Flade. Denne øs krydser spejdende efter indadgående fartøjer, hvis ladning skulle forsynes med toldsegl, og for at holde øje med mulige smuglere.

Men smuglervirksomheden har aldrig været drevet af nogen betydning, kun til husbehov blev der smuglet. Længst mod syd i havnen lå toldbetjentens pram lidt fornemt for sig selv med krone i guld på agterstævnen, der betød tabu for byens raske drenge.

Skibe ved Hønen

Øst for Keldsand lå i forrige tider og til sidst i 1870'erne ret ofte flere skibe, de fleste fra Sønderho, der lossede varer til Ribe. Den nuværende lange spids fra øens sydøst punkt (kaldet "Hønen") var den gang ikke så høj, og der åbnede sig derfor en vid udsigt over Mandø Vesterstrand og til Rømø.

Der fandtes der derfor rigelig stof for søfolk til samtale og underholdning – mest af kritiserende art!

Ingen sømand uden kikkert

Kikkerten blev livlig brugt, og horisonten og mørke punkter i farvandet, der kunne være vragstykker eller også tang og for øvrigt mange mærkelige ting, blev flittigt studeret og gav anledning til allehånde gisninger.

Når høet om sommeren blev bragt hjem fra Mandø Hølade, hvor mange Sønderhøninger ejede eng, og brændselsbådene kom med klyne og lyng fra Roborg (*), blev de fulgt i kikkerten lige fra kanalens munding eller Roborghus (*) og til de havde kastet anker i havnen, hvor de på indtrædende lavvande lossede deres ladning ved hjælp af unge mennesker af begge køn.

Højrøstede samtaler – men sjældent håndgemæng

Herskede der divergerende meninger om ting - og det gjorde der næsten altid - fandt samtalen sted på den mest højrøstede måde, idet de særlig interesserede gik i hurtigt tempo frem og tilbage foran bænken, hvor nogle sad og søgte ved drillerier at opirre de diskuterende på størst mulig måde. Da kunne det ske, dog ikke ofte, at det kom til håndgemæng. En sådan omgang influerede dog ikke meget på de pågældendes stilling til hinanden, men efterhånden glemtes hele episoden og afløstes af diskussioner om helt andre emner.

For de gamle skippere var "Børsen" et uundværligt sted, hvad enten det var i fint vejr eller i stormvejr, sommer eller vinter. Her blev alt nyt udspremt fra, her kritiseredes sognerådets arbejder, højest gik vel nok bølgerne, når skatteligningen var lagt frem. I de påfølgende dage var det derfor ikke rådeligt for sognerådsmedlemmerne at komme ned på "Børsen".

Fortidens bedrifter og oplevelser

Her fortalte de ældre om oplevelser fra de mange rejser i fortiden, ungdommen hørte til og blev derved opildnet til at gå samme vej som fædrene. Efterårets hjemkomne søfolk fortalte med stor vidtløftighed om sommerens bedrifter og oplevelser, og henad foråret blev der lagt planer for den kommende sommer, når fragterne begyndte at tilbyde sig, ligesom også hyringen af mandskabet ofte foregik på "Børsen". – Så en skønne dag i marts måned blev der sagt farvel til de gamle med tak for vinteren, og de gamle ønskede de bortdragende "lykkelig rejse" og "fornøjelig sommer", og sendte hilsner med til gamle bekendte blandt skibsmæglere og -handlere rundt omkring i havnene i både indland og udland.

Men nu er Fanøs stolte sejlskibsflåde væk

De store forandringer, der er sket i den forløbne menneskealder for Fanøboerne og deres skibsfart, er noksom bekendte. Fanøs stolte sejlskibsflåde er ikke mere. De sidste skibe forsvandt under verdenskrigen (*), og af de rigtig gamle sejlskibsførere er der kun få tilbage, men så længe øens raske drenge endnu står til søs, er der håb om, at den glans, der omgav Fanøs sømandsstand i forrige tider, ikke vil forsvinde, og det gode ry den da altid erhvervede sig, vil finde arvtagere i kommende slægter.

Også publiceret på min hjemmeside "Stykker til Fanøs kultur, natur og historie" på adressen <http://www.aldus.dk/fanoe/boersen> med titlen "Børsen, kroen og livet i Sønderho omkring 1894".